

Història

Vint anys dels Quaderns de la Revista: l'enciclopèdia de les comarques gironines

Jordi Gaitx Moltó

Presentació d'un Quadern a la Sala de Graus de la Facultat de Lletres de la UdG.

L'any passat es van complir vint anys de l'edició del primer títol dels Quaderns de la Revista de Girona. Des del seu inici fins ara hi ha hagut pocs canvis en la col·lecció, que ha assolit un nivell de difusió notable. Sistemàticament, ha anat presentant al lector interessat en el patrimoni gironí –entès com el conjunt d'elements i factors que ens permeten entendre qui som i qui érem– un seguit de volums –120, a hores d'ara– que han aconseguit associar l'esperit divulgador amb el rigor propi de la investigació.

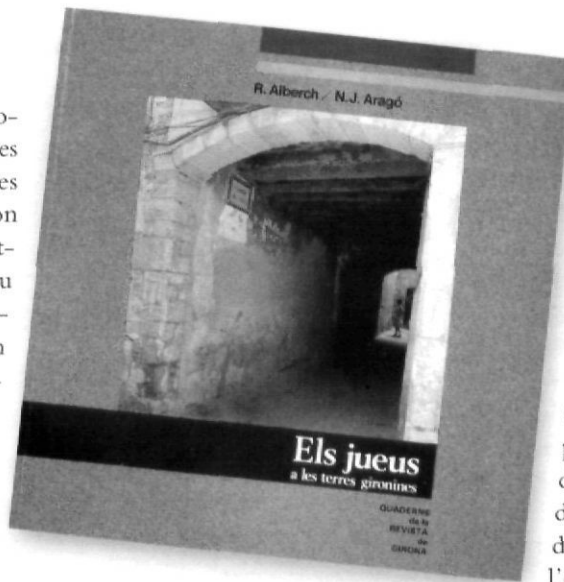
Els Quaderns van néixer amb la voluntat de fer una història amena, didàctica, de síntesi i a l'abast del gran públic

L'origen dels Quaderns

Els Quaderns de la Revista de Girona és una col·lecció dedicada a temes de les comarques gironines que es publica bimensualment. Es compon de dues sèries: les Guies, que utilitzen el color vermell com a distintiu propi, i les Monografies, que es presenten en verd. Les Guies tracten qüestions d'abast general relacionades amb la cultura, la història, l'economia, el lleure, etc.; les Monografies, en canvi, es basen en l'explicació de l'evolució històrica d'un lloc concret fins al moment present. Les primeres, doncs, són exercicis de microhistòria, mentre que les altres constitueixen bons exemples d'història local.

Aquest esquema fonamental s'ha mantingut fidel a la idea original, que es materialitzà en un primer volum l'octubre de 1985. Els Quaderns foren el resultat de la coincidència de múltiples factors que es van produir en «un moment dolç en què estava tot per fer», tal com diu Carles Sapena.(1) En primer lloc, el nou gerent de publicacions de la Diputació, Xavier Carbó, havia proposat dotar de coherència la política editorial de la casa, ja que fins llavors es publicava de forma esparsa i, algunes vegades, amb una manca de qualitat evident. La renovació afectà la *Revista de Girona*, publicació que ja feia 30 anys que la Diputació editava(2) i que es proveí d'un nou director i un renovat Consell de Redacció.

A tot això cal afegir-hi el fet que un dels membres d'aquell Consell de Redacció, Jaume Fabre, va presentar a Carbó la idea d'una nova col·lecció, l'embrió dels actuals Quaderns. Es tractava que la Diputació es fes càrrec —a mitges amb la Caixa de Girona— d'editar, reunits sota uns mateixos paràmetres, tots aquells volums que li solien arribar en forma

Número 1 dels Quaderns de la Revista de Girona.

de proposta de publicació. Com a curiositat, cal mencionar l'existència d'un producte similar aparegut en aquells moments: les Cartilles Turo-lenses, també editades per una diputació provincial.

El promotor de la idea, Fabre, era un historiador i periodista d'origen barceloní que havia treballat al *Punt Diari* i que feia poc que s'havia incorporat al Consell de la *Revista* gràcies a la bona entesa entre dos polítics de filiacions diferents: Joaquim Nadal i el president de la Diputació, Salvador Carrera. La proposta de Fabre incorporava el desig exprés que els Quaderns estiguessin vinculats, almenys pel nom, a la *Revista de Girona*, que en aquells moments ja constituïa una font d'informació del patrimoni, la història local i la cultura gironines, qüestions que tractava en profunditat a través dels seus dossiers. Per això els Quaderns van néixer amb la voluntat de complementar la *Revista*, en el sentit que es publicarien el mes que aquesta no sortís al mercat. A més, molts dels autors dels posteriors Quaderns ja havien signat articles de la *Revista*, i

ambdues publicacions compartien un mateix Consell. Tanmateix, s'ha de dir que els Quaderns sempre han tingut vida pròpia, guiada en tot moment pel director de cada època.

Un altre dels fets que contribuïren al naixement de la col·lecció fou l'existència d'una «espessa xarxa d'estudiosos gironins» més disposats a publicar els seus treballs en un format divulgador i didàctic que no pas per la via tradicional i més acadèmica dels volums miscel·lanis dels centres d'estudis. Això, combinat amb una demanda cultural rellevant, assegurà l'èxit inicial dels Quaderns.(3) La col·lecció va assumir la tasca de posar a l'abast del públic la informació bàsica i necessària sobre l'entorn, el patrimoni i la història gironina després de la dictadura i, per tant, d'anys d'ocultació i tergiversació del coneixement, seguint l'exemple de la revista *L'Avenç*. Amb el temps, els Quaderns han aconseguit transmetre al gran públic uns coneixements especialitzats.(4) El plantejament de la col·lecció coincideix amb el de la història que es fa actualment, ja que pretén facilitar instruments per comprendre el present a través del coneixement del passat. A banda d'això, també és un instrument de creació d'identitat, de compromís amb el medi i de cohesió i projecció del territori, en una època marcada per la globalització, en què per una banda els referents locals es dilueixen, però per l'altra també es revaloren.

Tres directors per a una col·lecció continuista

Els objectius inicials dels Quaderns, així com l'estructura i tipologia dels continguts de cada títol, s'han mantingut intactes fins avui tot i que la col·lecció ha passat per tres directors diferents: Jaume Fabre i Fornaguera

(1985-1989), Joan Domènech i Moner (1989-1999) i Joaquim Maria Puigvert i Solà (1999-2006). El primer ideà conceptualment el producte, pensant la col·lecció com «una mena d'enciclopèdia popular de les terres gironines», tal com recorda ell mateix(5) —o com els *Que sais-je?* francesos, diu Sapena—. A la base de la idea hi havia l'exemple d'altres col·leccions divulgadores, com *Grandes Temas* de l'editorial Salvat, dels anys seixanta, formada per llibrets de grans autors, assequibles, amb un sistema de capítols a doble pàgina. D'aquesta idea del volum de dimensions intermèdies entre l'opuscle i el llibre en sortí el nom de *quaderns*. Tanmateix, amb aquest mot s'han designat productes bibliogràfics d'allò més variats: des d'*El quadern gris* de Josep Pla, que és un dietari, fins a col·leccions de textos literaris, passant per publicacions periòdiques de caràcter polític, socioeconòmic, històric, científic i un llarg etcètera.

Segons Fabre, la voluntat dels *Quaderns* d'unificar la disparitat editorial de la Diputació només es podia dur a terme establint unes directrius rígides, que es recolliren en unes normes de redacció avui encara vigents: «Era l'única manera de subjectar el savi local», explica Fabre, el qual aconseguí que diferents autors s'avinuessin al motlle que havia creat. També el director següent dels *Quaderns* se serví de les normes per convertir treballs irregulars en productes publicables, fins al punt que un autor li digué, en una ocasió: «He portat una espadenya i me n'has fet una sabata». Tal com expressa Sapena, «la servitud de l'autor es transforma en avantatge per al lector».(6)

En aquells primers moments, Fabre —que era una mena «d'empelt perfecte entre l'historiador i el periodista», segons Sapena— caracteritzà la

Sovint les presentacions dels *Quaderns* gaudeixen d'una gran assistència de públic.

col·lecció i la posicionà amb molt bons autors. Pozo & Viñeta van donar forma gràfica a la seva idea dissenyant una maqueta que el pintor i publicista Enric Marquès aplicà a cada número, fins a la seva mort. El seu sistema de treball passava per realitzar cada títol en una sola nit, a casa seva, juntament amb el director de torn, retallant i enganxant. Domènech recorda que Marquès deia, a cada número: «Això aquesta nit m'ho pentinaré».

Fabre va acabar sent acomiadat el 1989 —junt amb altres membres del Consell, com Nadal i Alberch— pel llavors president de la Diputació, Josep Arnau. El nou director de la col·lecció va ser el mestre, historiador i membre del Centre d'Estudis *Selvatans* Joan Domènech, que ja era membre del Consell Assessor des que aquest s'havia obert a nous investigadors i descentralitzat geogràficament. Domènech dirigí la col·lecció els següents deu anys sense obrar-hi grans canvis, atès que considerava

que l'etapa anterior havia estat dirigida de forma correcta. Això sí, va haver de viure el necessari pas de la compaginació manual a la informàtica. Llavors sortí escollit diputat de Cultura i va haver de deixar la direcció dels *Quaderns*.(7)

El tercer dels directors fou Joaquim M. Puigvert, professor titular d'història contemporània de la UdG, que volgué continuar l'esperit divulgador de la col·lecció, tot i que reconeixia que ell mateix no havia fet mai un llibre sense notes a peu de pàgina.(8) Els principals canvis que hi introduí foren la revisió dels honoraris que percebien els autors i l'encàrrec intencionat de propostes de títols a persones concretes, tot i que aquest sistema Fabre i Domènech ja l'havien posat en pràctica algun cop. Concretament, aquest últim va arribar a marcar en un mapa les zones de les terres gironines menys tractades per tal de cercar nous títols per a la col·lecció.

Els Quaderns no van inventar les monografies locals, però les van dotar d'un caràcter divulgador que mai no havien tingut tan clarament

Una col·lecció amb un estil ben definit

Al llarg de totes les etapes, els Quaderns han presentat uns trets constants: l'amenitat, la generalització, la història del temps present i la tendència a la diversitat temàtica combinada amb l'especialització geogràfica —de vegades superada per l'enfocament generós d'algun volum—. En aquest sentit, Vinyet Panyella opinava que la col·lecció havia aconseguit vincular la cultura gironina amb la catalana i la universal,⁽⁹⁾ contradient l'opinió de Bover, que l'acusava de circumscriure's a uns límits geogràfics estrictes. En qualsevol cas, això varia en funció dels títols, ja que n'hi ha que opten per descriure fidelment un lloc i n'hi ha que estableixen comparacions amb d'altres. Sempre es pot pensar, però, que un treball local permet confirmar o desmentir el discurs general.

Les característiques apuntades s'han assolit gràcies a una estructura de 96 pàgines que es repeteix a cada volum —amb molt poques excepcions—, la qual cosa permet entendre'ls com a part d'un tot. Cada títol disposa d'un sumari, un mapa a l'inici —destinat al terme municipal o a l'àmbit del tema tractat—, una cronologia i 43 capítols dedicats a l'objecte d'estudi —cadascun amb una extensió de dues pàgines i il·lustrat amb fotografies, requadres, etc—. Alguns d'aquests capítols no són numerats i es dediquen a aspectes de caràcter més singular. Al final hi ha els agraïments, el vocabulari —si cal— i la bibliografia.⁽¹⁰⁾ Tot això bastit a partir del respecte als criteris fundacionals de la col·lecció i d'una regularitat impròpia d'un producte de les seves característiques.

Les guies concreten aquest esquema en la història d'un fenomen i del seu abast geogràfic, examinant-lo a través de diferents casos locals i traient-ne conclusions generals.

Segons Bover, són títols en què hi llueix la recerca, ja que l'autor pot mostrar el coneixement que té d'un tema, sovint exposat d'una forma imaginativa. Fabre no recorda el perquè del nom d'aquesta sèrie, ja que, com ell mateix admet, no es tracta de guies en el sentit estricte.

Les monografies, per la seva banda, tendeixen al gènere històric —moltes vegades per la formació dels seus autors— i a tractar sempre unes matèries determinades, amb la qual cosa han creat un cert model de monografia. Amb tot, en alguns números s'han fet esforços per elaborar capítols no històrics, com els que descriuen el medi natural, ja que els temes concrets dins de cada volum són elegits pels autors. Les normes, però, recomanen centrar-se en els segles XIX i XX, perquè això permet que els lectors s'identifiquin més amb l'obra. Tanmateix, en algunes monografies s'ha defugit tractar el segle XX més enllà dels anys trenta, per tal d'evitar la Guerra Civil, un dels tabús més forts en història local. Els autors joves, en aquest sentit,

s'han vist més capacitats per enfrontar-s'hi, i les seves obres han estat rebudes de forma diversa per la gent dels pobles, atès que hi ha ferides que, a setanta anys del conflicte, encara no estan del tot tancades.

El 1988, Bover detectà alguns buits importants en les monografies, referents a poblacions grans o zones concretes, però les llacunes s'han anat omplint amb el temps, tot i que n'hi ha que encara «clamen al cel», com diu Sapena. Domènech destaca que la política editorial dels Quaderns ha estat alternar les poblacions grans amb les més petites —en canvi, Fabre reconeix que s'intentà cobrir primer els grans municipis—, per no discriminar conscientment a ningú, a més de garantir que es publicuessin títols de poblacions actualment menors però de gran importància històrica en el passat. Progressivament, doncs, s'ha anat teixint la densa trama de la història de les comarques gironines, i això s'ha anat fent paral·lelament a la revifada de la història local catalana, la qual ha tingut lloc des dels anys setanta. La col·lecció mateixa és tant el resultat de la història

Presentació d'un Quadern a la Fontana d'Or de Girona.

Acte de presentació de la monografia sobre la Pera.

local gironina com la seva impulsora, ja que ha creat un model vàlid per als Quaderns editats a Girona (1987), Olot (1991), Palafrugell (1993), Figueres (1997) o Banyoles (1999), per exemple. Cal destacar la gran demanda de treballs d'aquest tipus per part dels ajuntaments, que ha estat satisfeta, en part, amb l'edició de les monografies corresponents dins la col·lecció dels Quaderns. En alguns casos s'ha tractat de municipis que no tenien cap llibre d'aquestes característiques, i les presentacions del títol corresponent s'han convertit en tot un esdeveniment local.

Els autors

Fins ara s'han esmentat, de passada, els diferents perfils dels autors dels títols de la col·lecció: investigadors ja vinculats a la *Revista de Girona*, historiadors, antropòlegs, arxivers, periodistes, erudits i membres dels centres d'estudis locals —especialment en les monografies—, alguns autors més o menys reconeguts —per a les guies—, bastants estudiants universitaris i professors d'universitat. El perfil general, però, ha tendit al camp de les ciències socials, cosa del tot lògica si tenim en compte el caràcter de la col·lecció.

En alguns casos, l'origen d'un títol ha estat un treball de recerca o una tesi doctoral, que s'ha hagut de resumir i

fer més amena. En altres, una guia ha esdevingut l'embrió d'un treball més ambiciós. És a dir, tant poden haver estat un punt d'arribada —síntesis de publicacions prèvies— com un de partida —primeres referències de futurs estudis—. A banda d'això, la qualitat dels autors ha estat molt variable al llarg del temps. Cal esmentar també que en determinats volums l'autoria ha estat compartida entre dues o més persones —en alguns casos, s'ha assignat a un grup de recerca, com en el cas del Taller d'Història de Maçanet de la Selva—, la qual cosa és tan enriquidora com complexa, a parer de Puigvert.

La política d'edició i distribució

Pel que fa al sistema d'edició, s'ha de dir que tots els títols, després d'haver estat proposats al director —de forma lliure o perquè aquest els ha incentivat— i haver obtingut el vistiplau del Consell Assessor, són encarregats formalment als autors corresponents.

A mesura que aquests els van enllestint, en el termini de dos anys —prorrogables a dos més—, es publiquen. En aquest sentit, no sempre es poden intercalar Guies i Monografies. Segons Domènech, l'important és poder editar els 6 volums anuals. Puigvert, en canvi, recorda que algun any han estat 7 o 8.

Quant a la distribució, habitualment s'ha esgotat el tiratge —que oscil·la entre els 1.000 i 2.000 exemplars—, i alguns volums fins i tot s'han reeditat. Cada número es comercialitza en les llibreries i es trameta als subscriptors de la col·lecció, a les biblioteques universitàries i a les de la xarxa pública —com també a la Library of Congress dels EUA, per exemple—. Per això, si bé és cert que els Quaderns «s'han anat estenent com una gran taca gris per moltes biblioteques, particulars i públiques», com deia Curbet,⁽¹¹⁾ també cal tenir en compte que les biblioteques públiques no gironines que tenen títols de la col·lecció catalogats a Internet són molt escasses: a Barcelona n'hi ha 5 exemplars; a Tarragona, 6; i a Lleida, cap. Entre les universitàries, descomptant la de la UdG, destaquen els 89 títols de la UAB o, a l'altre extrem, els tan sols 5 volums de la UPC o els 0 de la UOC i la UdV (Vic). Tampoc en té cap l'IEC, i ni tan sols la Biblioteca de Catalunya sembla disposar de la col·lecció completa, malgrat que seria la seva obligació.

Conclusions

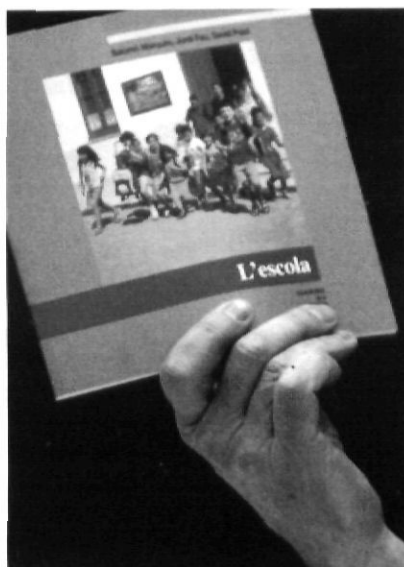
Al llarg de la seva trajectòria, els Quaderns, gràcies al seu contingut i, especialment, a la seva continuïtat i fidelitat envers el seu origen, han esdevingut un exemple insòlit en el panorama català. La Diputació de Barcelona, per exemple, impulsà una col·lecció similar junt amb la revista *L'Avenç*, anomenada Història Local (1993-1998), però l'experiència s'estrucà després de quatre números. L'èxit de la continuïtat de la col·lecció gironina probablement es deu a una qüestió d'escala: la província de Girona és un territori prou gran perquè s'hi hagin pogut trobar especialistes en diferents àmbits, però suficientment petit perquè hi hagi hagut el

Pels seus continguts i per la fidelitat al seu origen, els Quaderns han esdevingut un exemple insòlit en el panorama català

necessari coneixement personal entre els diferents actors implicats.

A banda de la seva regularitat, un altre dels punts forts dels Quaderns és la seva voluntat d'arribar al gran públic. La novetat no resideix en el fet d'editar monografies i guies, sinó en l'aspecte que presenten. De fet, el gènere de les monografies locals es conrea a Catalunya des de la Renaixença, i fins i tot d'abans. En aquells moments, el seu caràcter tendia a l'exaltació del passat de cada localitat. Més endavant s'imposaren els postulats de la geografia regional francesa i el món acadèmic es començà a interessar per aquests treballs. Després del període franquista, els investigadors dels centres d'estudis volgueren recompondre la relació entre les monografies i el món científic.⁽¹²⁾ Aquesta trajectòria influí en el caràcter dels Quaderns de la Revista de Girona, els quals, com veiem, no inventaren les monografies, però sí que les dotaren d'un caràcter divulgador que mai no havien tingut tan clarament.

Tanmateix, tampoc la voluntat de fer una història amena, didàctica, de síntesi i a l'abast del gran públic és un tret exclusiu dels Quaderns. Aquest anhel l'apuntaven ja alguns historiadors —en concret alguns de gironins, com el bisbalenc Emili Vigo— durant els anys quaranta del segle XX. Els models a seguir eren l'escola dels *Annales* francesos o bé «el gran historiador i, alhora, l'excel·lent escriptor» Ferran Soldevila, el qual presentava els fets com a resultat d'unes causes, evitava les avorrides llistes de noms i aconseguia crear una narració que expliqués, «funció essencial de la història».⁽¹³⁾ L'anhel dels historiadors republicans el recuperaren els Quaderns, explícitament o implícit, com a part del programa de democratització del coneixement. En qualsevol cas, la col·lecció ha estat, per les seves característiques, una bona eina al ser-

vei de l'interessat en el patrimoni, del ciutadà corrent i, també, del mestre, que l'ha utilitzat per complementar les seves classes: «Ha permès que cadascun de nosaltres pugui saber una mica més sobre el nostre passat», com deia M. Àngels Adroer.⁽¹⁴⁾

Actualment, però, ja no es pot parlar, com feia Bover, d'un «disseny senzill i agradable». La imatge que presenten les noves col·leccions és radicalment diferent a la dels Quaderns. Caldria, doncs, una revisió profunda d'aquest aspecte. Serveix de ben poc mantenir per tradició un tret propi, com és el seu disseny original, si és a risc de perdre'n un altre, potser més important: la seva voluntat divulgadora i popular; i és que sense un aspecte atractiu, bona part dels lectors potencials desestimaran atansar-se als títols publicats.

Una altra forma de millorar la difusió dels Quaderns seria completar la indexació de la col·lecció a Internet. Ara, el catàleg de la col·lecció —una llista— és accessible al lloc web de la Diputació, però els títols no es poden cercar per paraula clau —com succeeix en el cas de la *Revista de Girona*— ni és possible fer-ho de forma avançada. Seria bo, doncs, proposar-se

la indexació i fer-ho no només a nivell de títol, sinó de capítol, ja que això permetria un accés detallat al contingut de la col·lecció. Tot plegat amb la intenció de perllongar l'existència d'una eina de difusió del patrimoni gironí i de potenciar la seva utilitat en el futur.

Jordi Gaix Moltó és historiador i arxiver.

Notes

1. Entrevista a Carles Sapena, 16/12/2005.
2. Tanmateix, el seu origen es remuntava a l'any 1878, moment en què l'havia impulsat l'Associació Literària de Girona. Vegeu: CLARA I RESPLANDIS, Josep. «Revista de Girona», dins *Diccionari d'història catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003, p. 994.
3. «Cent números dels Quaderns de la Revista de Girona», dins *Plecs d'Història Local*, 102 (*L'Avenç*, 275), 2002, p. 58.
4. BOVER I PAGESPÉTTIT, Andreu. «Els Quaderns de la Revista de Girona», dins *Plecs d'Història Local*, 18 (*L'Avenç*, 121), 1988, p. 284-285.
5. Entrevista a Jaume Fabre, 20/01/2006.
6. SAPENA, CARLES. «Quaderns de la Revista de Girona», dins RIJERA, Josep; DALMAU, Antoni. *Girona en el canvi de mil·lenni*, vol. 11. Girona: Hermes Comunicacions SA, El Punt, 2000, p. 126-127.
7. Entrevista a Joan Domènech, 13/01/2006.
8. Entrevista a Joaquim Maria Puigvert, 30/11/2005.
9. <http://www.ddgi.es/quaderns/> [Consulta: 02/12/2005].
10. DOMÈNECH I MONER, Joan. «50 números dels Quaderns de la Revista de Girona», dins *Plecs d'Història Local*, 52 (*L'Avenç*, 183, pàg. 36), 1994, p. 36-39.
11. <http://www.ddgi.es/quaderns/> [Consulta: 02/12/2005].
12. PUIGVERT I SOLÀ, Joaquim Maria. «Monografia local», dins MESTRE I CAMPI, Jesús. *Diccionari d'història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1999, p. 703-705; SANTACANA I TORRES, Carles. «Història local», dins SIMON I TARRÉS, Antoni. *Diccionari d'història catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003, p. 641-644.
13. VIGO, Emili. «Escrit en català... Història de Catalunya per Ferran Soldevila i Pere Bosch Gimpera», dins *La Humanitat*, núm. 53, 1946.
14. <http://www.ddgi.es/quaderns/> [Consulta: 02/12/2005].